

A hat toronnyal ellátott, vizesárokkaal körbevett Késmárki-, későbbi nevén Thököly-vár a városfal északkeleti végében magasodott. 1462 után épült, végső formáját 1579 és 1658 között, a Thököly család uralma során nyerte el.

Karczag Ákos

Késmárk a Rákóczi-szabadságharc idején

1703 júliusának huszadik napján a késmárki városháza falai között a városi tanács tagjai egy régóta áhított okiratot bontogattak lázas igyekezettel. Megérkezett végre Bécsből az I. Lipót császár kézjegyével ellátott kiváltságlevél, amely a sok vizzálytól sújtott városnak a békés fejlődés lehetőségét biztosította. A lelkesedő szász atyafiak kedvét csak az árnyékolta be kissé, hogy egyre nyugtalanítóbb hírek érkeztek az ország keleti feléből: a tiszaháti jobbágyok kezdeményezte felkelés, II. Rákóczi Ferenc vezetésével sebesen terjedt és szinte feltartóztathatatlannak tűnt. Késmárk most, hogy végre újra megszerezte régi jogait, hűségés kívánt maradni a Habsburg uralkodóhoz.

(A szerző fotóival)

A kurucok lovas csapatai először 1703. szeptember 7-én bukkantak fel Késmárk közelében, majd 10-én és 11-én is megjelentek, hogy kilessék a város gyenge pontjait, és ha lehet, rajtaütéssel benyomuljanak a falak közé. Az őrség azonban éberén figyelt, úgyhogy a kurucok inkább csak ijesztgették a bent lévőket. Szeptember vége felé ismét fel-feltünedeztek a város határán, és ezzel a lakosság körében nem

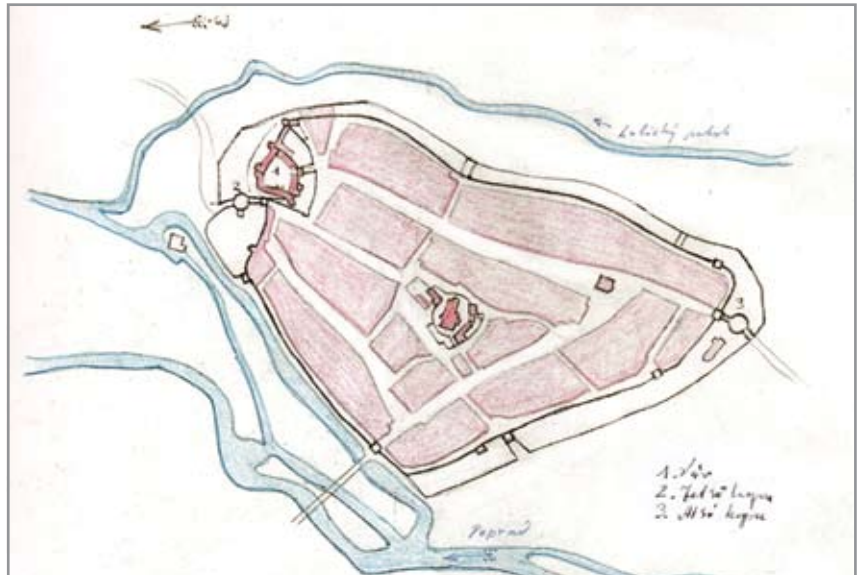
kis riadalmat keltettek. Szeptember 28-ának éjjelén félreverték a harangokat, trombitákkal és ágyú-lövésekkel riasztották fel álmukból a polgárokat, akik fegyvereikkel a falakra rohantak. Az éjszakai mozgósítás azonban vaklármának bizonyult, mivel a kurucok még csak a 7 kilométerre lévő Maldur falu tájékán jártak, és csupán másnap érkeztek a város alá. Miután Pongrácz János és Nagy István kapitányok megadásra vonatkozó felszólítását a délutáni órákban elutasították, a kurucok látszólag elvonultak. Este azonban ismét megjelentek és a közei falvakból hozott létrákkal támadást intéztek a falak ellen. A késmárkiak keményen küzdöttek, elszántságukat tapasztalva a kurucok rövid harc után meghátráltak. Nagy István kapitány, belátva, hogy ostromágyúk híján nem sok esélye van katonáinak, tárgyalásba bocsátkozott a városbeliekkel. A polgárság végül, 200 birodalmi tallért összegyűjtve, távozásra bírta a kurucokat, akik létráikat hátrahagyva, szeptember 30-án délután továbbálltak.

A késmárkiak öröme azonban korai volt, október 1-jén ugyanis Monoky Ferenc kapitánnyal az élen újabb, ezúttal három zászlóaljnyi kuruc sereg

érkezett városuk közelébe. Monoky, aki korábban Thököly tiszttjeként is szolgált, nem kívánt alku-
dozni, ellenben mindenképpen el akarta foglalni
Késmárkot. Mivel fenyegető hadmozdulatai nem
váltották ki a megfelelő lélektani hatást, letáboro-
zott a falaktól puskalövésnyire és a kapuk közelébe
erős őrséget helyezett. Másnap felszólította a város
vezetőit, hogy reggel 9 óráig határozott választ ad-
janak arra, beeresztik-e Késmárkba a kurucokat,
avagy sem. Miután a követségbe küldött városi
papság ékesszólása sem tudta rábírní Monokyt a
további időhúzásra, Késmárk előkelőségei számot
vetettek lehetőségeikkel. Mivel alig maradt lőpo-
ruk, és ágyúik jóformán hasznavehetetlenek voltak,
ráadásul Erbs gróf a helyőrség jelentős részét már
a kuruc felkelés kezdetekor máshová helyeztette,
úgy döntöttek, átadják a várost. Feltételül szabták
viszont, hogy a megadásért cserébe a kurucok is-
merjék el és tartsák tiszteletben Késmárk jogait és
kiváltságait. Miután Monoky és alvezére, Arday
Mihály elfogadták feltételeiket, megnyíltak a kapuk
és a kurucok 1703. október 2-án, délután 5 órakor
bevonultak a falak közé. A városi tanács hűségsküt
tett Rákóczira, és megígérte, hogy szilárdan a fel-
kelés ügye mellé áll. Bercsényi Miklós főgenerális
Rákóczi nevében már nyolc nappal később megerő-
sítette a megadási feltételeket, amelyek messzeme-
nően figyelembe vették a helyi nemesség és polgár-
ság érdekeit, illetve vagyoni biztonságát. A kurucok
három hétig tartózkodtak Késmárkon, majd a vá-
rosi posztókészítők és fegyverkovácsok jóvoltából
alaposan felszerelve, elhagyták a várost.

Ezt követően békésebb évek köszöntöttek Kés-
márkra. Nem kis szerepe volt ebben Kray Jakab fő-
bírónak, aki a háborús idők bonyodalmas viszonyai
közepette bölcs tanácsaival, higgadt gondolkodá-
sával nagyszerűen képviselte városa érdekeit. Kray
már 1704-től Rákóczi egyik legfőbb hívének és bi-
zalmas emberének számított. 1705 és 1709 között
megszakításokkal a fejedelem gdański megbízottja
volt, adminisztrálta a franciaországi segélypénze-
ket, ezenfelül külföldről, időről-időre nagymeny-
nyiségű fegyvert, lőszert és ruházatot szállított
a kurucok táborába.

Az 1708. augusztus 3-án megívott, és a kuru-
cok vereségével zárult trencsényi csatát követően a
szabadságharc szerencsecsillaga lassan leáldozott.
A császáriak Magyarország északi részén egyre in-
kább teret nyertek: elfoglalták a bányavárosokat, és
1709 tavaszáig fokozatosan a hatalmukba kerítették
Turóc, Trencsén, Árva és Liptó megyéket. Rákóczi,
gyengének ítélve Késmárk elavult védműveit, leve-
let intézett a polgárokhoz, melyben azt tudakolta
tőlük, hogy meg kívánják-e védeni magukat egy
esetleges támadás esetén, vagy pedig, védőfalaiikat
ledöntve, nyílt városnak nyilvánítsa-e őket. A kés-
márkiak válaszlevelükben megírták, hogy továbbra

Késmárk szabad kirá-
lyi városát a 15. század
második felétől várfal vette
körbe, amelyet erős tornyok
tagoltak. A várfal végső
formáját a 16. század köze-
pén nyerte el.
(A 17–18. századi várfal
alaprája, Kónig Frigyes
munkája.)

Kray Jakab (1661–1709).
Késmárk főbírája, kuruc
diplomata. Tragikus haláláról
és fiának kalandos ifjúkoráról
Jókai Mór írt lebilincselő el-
beszélést, „Az apja fia” címmel.

A várfal egyetlen, nap-
jainkig megmaradt tornya
egykor a déli oldalt védte

1803-ban a temetőhöz csatolták azt a területet, ahol a késmárki vértanúk nyugodtak. Sírjuk fölé a város sírkápolnát emeltetett, benne Kray és Lányi erősen megkopott sírköve látható. Toperczer sírköve a 19. század közepén elpusztult.

is híven kitartanak a fejedelem mellett, de arra kérik, küldessen számukra hadianyagot, helyőrséget és jól képzett parancsnokot. Bercsényi 1709 novemberében már éberségre intette a késmárkiakat, figyelmeztetve őket, hogy Liptó felől a császáriak támadására számítsanak, majd Andrassy István generálist és Czelder Orbán brigadéroszt néhány századnyi kuruccal Késmárk megerősítésére rendelte. A kuruc vezérkar azonban rövidesen úgy ítélte meg, hogy Késmárk egy nagyobb támadással szemben menthetetlenül elesik, ezért kívánatosabb a szepességi hadakat a jóval erősebb és védhetőbb Lőcsébe összevonni. Andrassy így rövidesen Lőcsé városába távozott, akit november végén Czelder is követett katonáival. Bercsényi a kb. 100–150 főre olvadt késmárki helyőrség élére a Czelder seregében régóta szolgáló Bajcsy György alezredest állí-

A Thököly vár közelében látható rondella Késmárk északi kapuját őrizte. A város déli bejáratát is egy ehhez hasonló rondella erősítette, amely sajnos nem maradt fenn.

totta, akit előre figyelmeztetett: a kapitulációt megse kísérelje, ha kell, inkább haljon hősi halált, mert megadás esetén a kurucok fognak végezni vele.

1709 novemberében gróf Heister Siegbert, a magyarországi császári hadak főparancsnoka seregével Lőcsére tört, de a válogatott védősereg és a jól kiépített falak makacsul ellenálltak támadásának. Ezért, Lőcsé alatt ostromzárat hagyva, a császári főszereg december 8-án, rendkívül zord időben, sűrű hóesés közepette Durádon keresztül Késmárk ellen indult. Útközben csatlakozott hozzájuk 3000 katonájával Lubomirszky Tivadar, a Lengyelországnak elzalogosított 13 szepességi város kormányzója is. December 9-én, majd 10-én a császáriak küldöttséget menesztettek Késmárkra, de a városiak hallani sem akartak a megadásról. Az ellenség közeledtének hírére azonban a kapuknál torlaszokat építettek, az ütegeket rendbe hozták, majd a céhek elfoglalták helyüket a számukra kijelölt tornyokban és bástyákon. December 11-én estefelé jelent meg Heister serege a Késmárktól 2 km-re, keletre fekvő Leibic falu határában. Bajcsy György parancsára Csemniczky kapitány a kuruc helyőrség és a városi polgárság egy részével rátámadt a letáborozni készülő ellenségre. A váratlan és vakmerő rajtaütés alaposan meglepte a császáriakat, ennek ellenére viszonylag gyorsan rendezni tudták soraikat. Rendkívül heves küzdelemben viaszorították a támadókat, akiknek vezérért, Csemniczkyt a közelharcban megölték. A hátráló késmárkiakra a riadóztatott Wolfsgellisch-féle lovasezred is rázúdult, mire azok visszavonulása kis híján futássá fajult, végül éppen csak vissza tudtak jutni a falak védelmébe. A kapu előtt, puskagolyótól eltalálva Cornides Pál helybéli polgár is elesett, Toperczer Sebestyén szíjgyártó mester pedig bal karján súlyosan megsebesült.

Az ellenség még aznap felvonult ostromágyúival a Késmárk mellett északra magasodó Várdombbra (Schlossberg), ahonnan jól belátható volt a város. Miután árkászaiakkal mellvédeket építettek lövegeik elé, december 12-én hajnalban tüzet nyitottak a házakra és a várfalakra. Ezzel egy időben az északnyugati részen magasodó Szabó-bástya aláaknázását is előkészítették.

A császáriak ágyúzását a késmárkiak kezdetben erélyesen viszonozták. Egy bomba azonban eltalálta Olmützer József pajtáját, ami hamarosan kigyulladt. A tűz csakhamar tovaterjedt, a Kastély-utca és az Új-utca lángba borult. Rövidesen már negyven ház égett, így a védők egy része kénytelen volt, a falakról levonulva, a tűz eloltásával foglalatzkodni. A császári tüzérség, a lángokat látva, tovább fokozta a lövetést. A városban pánik tört ki, a felfordulást azonban már nem volt, aki megfékezze: Bajcsy György parancsnok és 30 katonája azzal az ürüggyel, hogy kikémleri az ellenség hadállásait, az egyik kapun kisonva Nedec felé elmenekült, sorsára hagyva a vá-

rost és lakóit. Amikor Bajcsy futásának híre ment, a vezérüket vesztett, kétségbeejtő helyzetbe került polgárok, nem látva más kiutat, úgy döntöttek, hogy feltétel nélkül megadják magukat. A templom tornyára, valamint a városfalra fehér lobogót húztak fel, mire az ágyúzás rövidesen abbamaradt.

A következő napon, december 13-án reggel az ostromló csapatok bevonultak a városba. A főtéren fehér zászló alatt összeverődött kurucokat azonnal lefegyverezték és bebörtönözték, majd a házakat fosztogatták. Az altábornagyok kíséretében rövidesen megérkezett Heister is. A városi polgárság és a papság elébe sietett, hogy alázatosan kifejezzék a város hódolatát. Ő azonban lováról rájuk rivallt: „Bestiák, hogy mertetek a császár ellen fellázadni?” Heister rövidesen a városházába szólította a polgárságot, majd egy papírtekercsről felolvasta a város legtekintélyesebb, legbefolyásosabb embereinek (Kray Jakab, Lányi Márton, Lányi János, Toperczer Sebestyén, Szakmáry András, Szakmáry Dávid, Mudrany Dániel) nevét. E köztiszteletben álló személyek előléptek, mire azonnal börtönbe vetették őket. December 14-én az újjáválasztott városi tanács hűséget fogadott a császárnak, a városi jogok gyakorlását azonban Bécsből kellett kérelmezniük.

Heister december 15-én vasárnap a felállított hadbíróóság által halálra ítélte Rákóczi bizalmasát, Kray Jakab főbíróát, Lányi Márton városi tanácsost, és Toperczer Sebestyén szíjgyártót, akinek sebesült bal karja már üszkösödni kezdett. A negyedik halálra ítéltnek, Szakmáry Andrásnak Lubomirszky herceg közbenjárására megkegyelmezett. A következő napon, 11 órakor kivítették a három elítéltet az Unterbauer nevű szántóföldön felállított akasztófahoz. Miután vértanúhalált haltak, a külvárosi temető mellett mint köztörvényes bűnözőket hantolták el őket, az egyházi szertartást sem engedélyezték számukra.

Rákóczit nagyon lesújtotta hű embere, Kray

Jakab halálhíre. Nyomban gondoskodott a kellő jövedelemről árvái és özvegye számára. Bercsényi vasra verette a gyáván megfutamodó Bajcsy Györgyöt, aki azzal mentegette magát, hogy a késmárkiak már a megadáson törték a fejüket, amikor ő otthagya őket. Végül nem végezték ki, de még 1710 tavaszán is Kassán raboskodott.

Késmárk balsorsa a kapitulációval még nem ért véget. Löffelholz von Colberg altábornagy 1200 katonáját szállásolták be a városba, elosztva őket a polgárok házaiban. Csak 1710 áprilisában kapott I. József császártól kegyelmet a város, és nyerte vissza régi kiváltságait. Alighogy befejeződött a megszállás, néhány hónap elteltével még szörnyűbb csapás következett: pestisjárvány tört ki, amely júliustól októberig közel 1300 emberrel végzett. A rettenetes vész végleg aláásta Késmárk életerejét, a szatmári békekötés idején (1711. április 30.) a város már csak árnyéka volt régi önmagának. ♡

A fallal kerített, szász lakosságú Késmárk sokkal nagyobb fontossággal bírt, mint a hozzácsatolt Thököly-vár, amelyet 1703-ban a város megvásárolt a Rueber családtól. Az 1709-es ostrom során a vár több belövést kapott.

Késmárk látképe északkelet felől a 19. század közepe táján. Az ekkor még fennálló városfalat a 20. század elejére szinte teljesen lebontották. (Lumnitzer János György rézmetszete I. G. Reu rajza nyomán.)

